

อัตลักษณ์ถิ่นที่เมืองโคราชผ่านมุมมองกลุ่มชาติพันธุ์¹

Place Identity in Korat Town

Through Ethnic Group Perspectives

มาริสา หิรัญติยะกุล

Marisa Hiranteeyakul

นพดล ตั่งสกุล

Nopadon Thungsakul

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ขอนแก่น 40002 ประเทศไทย

Faculty of Architecture, Khon Kaen University, Khon Kaen, 40002, Thailand

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาความสัมพันธ์ของผู้คนที่ดำรงอยู่ในถิ่นที่เมืองโคราชที่มีความหลากหลาย และยังคงดำรงอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ ในเมืองโคราช สังเกตพบการผสมผสานความผูกพัน และการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างกลุ่มต่าง ๆ กับพื้นที่ ทั้งนี้กลุ่มชาติพันธุ์ที่ปรากฏการดำรงอยู่ประกอบไปด้วย ชาวไทย ชาวไทยเชื้อสายจีน ชาวไทยเชื้อสายมอญ และชาวไทยซิกข์ การศึกษาครั้งนี้ใช้แนวคิดอัตลักษณ์ถิ่นที่เป็นกรอบในการศึกษา และใช้วิธีการสำรวจอัตลักษณ์ถิ่นที่ผ่านการรับรู้และการให้ความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์ในเมืองโคราช โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผ่านมุมมองของผู้คนที่ดำรงอยู่ในถิ่น ซึ่งอาศัยอยู่และยึดโยงกับพื้นที่นั้น ๆ

ผลการศึกษาพบว่าชาวไทยเชื้อสายจีนมีการรับรู้อัตลักษณ์ถิ่นที่ผ่านศาลเจ้าพ่อบุญไฟศาล จากกิจกรรมการใช้สอยและการให้ความหมายต่อศาลเจ้า ซึ่งสะท้อนถึงตัวตนและย่านชุมชนที่มีชาวไทยเชื้อสายจีนอาศัยอยู่ ชาวไทยรับรู้อัตลักษณ์ถิ่นที่ผ่านการใช้นามสกุลคนโคราช ซึ่งบ่งบอกตำแหน่งที่มาของ

ขบวนแห่ناقกราบไหว้
ย่าโมเพื่อความเป็นสิริมงคล

บุคคล อันมีความหมายในเชิงสัญลักษณ์ที่สื่อถึงตัวตนคนโคราชได้อย่างชัดเจน และชาวไทยซิกข์มีการรับรู้อัตลักษณ์ถิ่นที่ผ่านสมาคมศรีคุรุสิงห์สภาโคราช (วัดซิกข์) จากความสัมพันธ์ทางกิจกรรมทางศาสนาและลักษณะทางกายภาพ ของศาสนสถาน ซึ่งสะท้อนถึงสัญลักษณ์ตัวตนของชาวไทยซิกข์ ขณะที่ชาวไทย เชื้อสายมอญปรากฏการรับรู้อัตลักษณ์ถิ่นที่ผ่านอาหารและวัฒนธรรมการกิน ซึ่งผูกโยงวิถีชีวิตที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ

คำสำคัญ: อัตลักษณ์ถิ่นที่, การรับรู้, ตัวตน, กลุ่มชาติพันธุ์, เมืองโคราช

Abstract

This article explores the relationship among people who live in Korat Town where various ethnic groups, including Thai, Chinese-Thai, Thai-Mon, and Thai Sikhs, have inhabited from time to time. The research framework emphasizes the concept of place identity, focusing on the field research methodology by surveying place identity using the perception and understanding of meaning through the view of ethnic groups' experiences.

The results reveal that the Chinese-Thai descents perceive their identity through Bun Phaisan Shrine from the activities and symbolic meaning which reflect the Chinese-Thai community. The Thai perceive their identity through the use of surnames which indicates the person's origin as a symbol that conveys the identity of the Korat people. The Thai Sikhs have a perception of identity through Sri Guru Singh Sabha from their relationship with religious activities and the physical features of the place of worship which reflect the identity of the Thai Sikhs. The Thai-Mon descents recognize their identity through food culture linked to the way of life inherited from their ancestors.

Keywords: place identity, perception, self-expression, ethnic groups, Korat Town

บทนำ

อัตลักษณ์ถิ่นที่เป็นแนวความคิดที่ถูกสร้างขึ้นจากความสัมพันธ์ของผู้คนที่ได้เข้าไปอยู่ในสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง เกิดประสบการณ์และความรู้สึกกับถิ่นที่รับรู้ตัวตนของตนเองและผู้อื่นในถิ่นที่จากการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน มีกระบวนการทางสังคมในการสร้างและสืบทอดอย่างต่อเนื่อง ปรากฏได้ทั้งแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ ทั้งนี้แนวคิดอัตลักษณ์ถิ่นที่ได้มีการต่อยอดจากองค์ความรู้ที่ถูกพัฒนามาจากคำว่า อัตลักษณ์ ในทางสังคมศาสตร์และทฤษฎีแนวคิดเรื่องถิ่นที่ (Place) ซึ่งกล่าวได้ว่าอัตลักษณ์

ถิ่นที่นั้นเป็นความผูกพันของผู้คนที่มีต่อถิ่น ก่อให้เกิดความทรงจำถิ่นที่ อันสามารถระบุความพิเศษของถิ่นที่มีลักษณะโดดเด่นได้ เชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ของความทรงจำถิ่นที่ (Place Memory) ความผูกพันถิ่นที่ (Place Attachment) อันนำไปสู่ความสามารถในการระบุถิ่นที่ที่พิเศษ (Place Identification)

จากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่ามีการนำแนวความคิดอัตลักษณ์ถิ่นที่มาใช้ในการศึกษาและอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างถิ่นกับมนุษย์ในหลากหลายมิติ อันสะท้อนความนึกคิด จิตสำนึก และการกระทำความเป็นตัวตนของผู้คนไว้ในคุณค่าที่ให้แก่ถิ่นที่ตนดำรงอยู่ ฮาโรลด์ โพรแชนสกี (Harold Proshansky) นักจิตวิทยาสิ่งแวดล้อมชาวอเมริกันกล่าวว่า อัตลักษณ์เป็นส่วนหนึ่งของมนุษย์ และเป็นผลที่เกิดจากการรับรู้ของตนเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมที่อาศัยอยู่ ซึ่งมนุษย์ไม่เพียงจดจำสภาพแวดล้อมเหล่านั้นไว้ในความทรงจำ แต่ยังแสดงออกถึงอารมณ์และความนึกคิดของตนที่มีต่อพื้นที่ที่ได้กระทำต่อสภาพแวดล้อม จนกลายเป็นเอกลักษณ์ที่มีคุณค่าและสำคัญต่อมนุษย์²

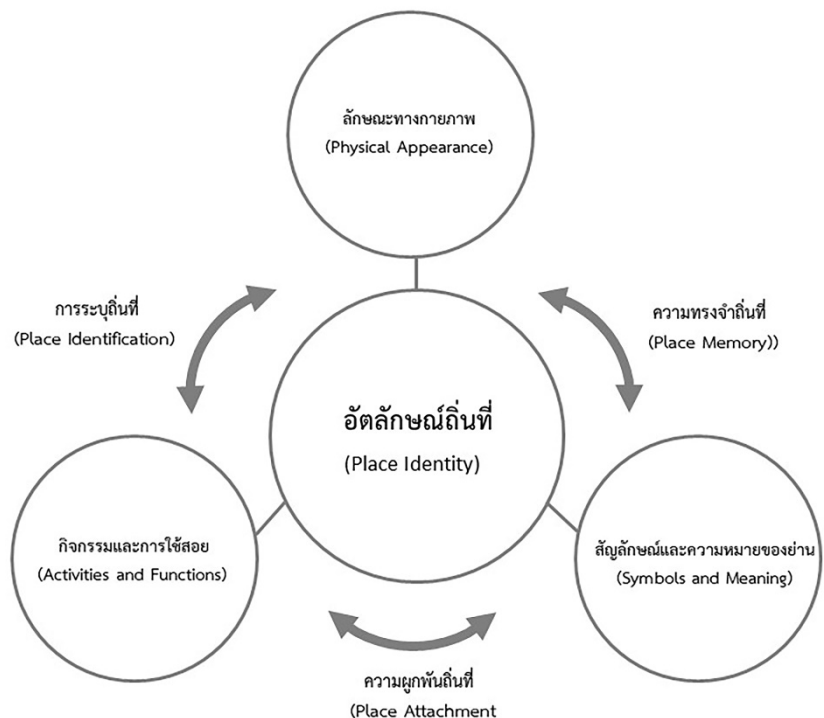
ในงานเขียน Being and Time โดย มาร์ติน ไฮเดกเกอร์ (Martin Heidegger) นักปรัชญาและนักคิดชาวเยอรมันแนวคิดปรากฏการณ์วิทยาแบบตีความ ได้กล่าวถึง “ตัวตนและการดำรงอยู่” ซึ่งมองความสัมพันธ์ของมนุษย์กับพื้นที่ภายใต้บริบทที่เชื่อมโยงกับ “โลก” จากประสบการณ์การเข้าไปอยู่ (To Dwell) เกิดเป็นความเข้าใจในสถานที่ (Making Sense of Place) และนำไปสู่การเปลี่ยนพื้นที่ (Space and Building) ให้กลายเป็นถิ่นที่และการอยู่อาศัย (Place and Dwelling) ซึ่งความทรงจำ (Memories) และความจดใจในถิ่นที่มีความหมาย³ คล้ายคลึงกับ คริสเตียน โนเบิร์ก-ชูลส์ (Christian Norberg-Schulz) ที่ได้กล่าวว่า อัตลักษณ์ของมนุษย์นั้นถูกสร้างขึ้นเชื่อมโยงกับโลกอย่างมีความหมาย การทราบถึงอัตลักษณ์ของถิ่นเป็นแนวทางเริ่มต้นในการทำทำความเข้าใจสภาพแวดล้อมที่มนุษย์อาศัยอยู่ภายใต้บริบทของเวลา จากอดีตจนถึงปัจจุบันจนเกิดเป็น “จิตวิญญาณของสถานที่” (Spirit of Place) ซึ่งจิตวิญญาณของสถานที่นี้ ก่อให้เกิดความรู้สึกสำนึกในถิ่นที่ (Sense of Place)⁴

ในทำนองเดียวกัน เอ็ดเวิร์ด เรล์ฟ (Edward Relph) นักภูมิศาสตร์ชาวแคนาดากล่าวไว้ในหนังสือ “Place and Placelessness” ว่า ภาพที่ผู้คนโดยทั่วไปมองเห็นอยู่ตรงหน้านั้น สิ่งที่ผู้คนจะพบคืออาคารและสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ตามที่เห็นได้ในภาพถ่าย ส่วนกิจกรรมของมนุษย์ที่เกิดขึ้นเป็นส่วนย่อย ๆ

แทรกอยู่ในพื้นที่นั้น เป็นดั่งองค์ประกอบที่เหมือนโครงร่างของตัวเมือง ซึ่งต้องเป็นผู้ที่มีความผูกพันและมีประสบการณ์ร่วมกับเมืองเท่านั้นที่จะสามารถมองเห็นและรับรู้ เข้าใจพื้นที่ได้ลึกซึ้งมากกว่า ว่าเมืองของเขา สกปรก-สวยงาม น่าประทับใจ แปลก ค่อนข้าง ซึ่งมีนัยยะที่สำคัญมากกว่าคนทั่วไป⁵

ทั้งนี้ความสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิดอัตลักษณ์ถิ่นที่นั้น จากการศึกษากรอบแนวคิดนี้⁶ กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ถิ่นที่ถูกสั่งสมอยู่ในประสบการณ์ผ่านสภาพแวดล้อมทางกายภาพ กิจกรรมการใช้สอยพื้นที่ต่าง ๆ รวมไปถึงการรับรู้และให้ความหมายต่อถิ่นของผู้คน ผ่านกระบวนการผลิตจากการสร้างความทรงจำถิ่นที่ ซึ่งเป็นประสบการณ์ในอดีตที่ถูกเก็บจำหรือบ่มเพาะไว้ในรูปแบบของความทรงจำและถูกคัดสรรเกิดเป็นความผูกพันถิ่นที่ ประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ อารมณ์ (Affective) การรู้คิด (Cognitive) และพฤติกรรม (Behavioral) ผ่านความสัมพันธ์ของผู้คนกับสภาพแวดล้อมเกิดเป็นพื้นที่ที่ประกอบขึ้นด้วยความรู้สึก มีความหมายในเชิงสัญลักษณ์⁷ นำไปสู่ความสามารถในการระบุถิ่นที่ สะท้อนความเป็นส่วนหนึ่งของสังคมกับสภาพแวดล้อมที่บุคคลนั้นมีความสัมพันธ์ใช้ชีวิตและดำรงอยู่ มีความหมายและมีคุณค่า

แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์
ถิ่นที่
ที่มา: ปรับปรุงจาก มาริสา
หิรัญติยะกุล และนพดล
ตั้งสกุล “การศึกษาอัตลักษณ์
ถิ่นที่ในงานสถาปัตยกรรม,”
JARS วารสารวิจัยและ
สาระสถาปัตยกรรม/
การผังเมือง 19, 1 (2022):
99–114.

บทความนี้จึงเป็นการศึกษาอัตลักษณ์ถิ่นที่กลุ่มชาติพันธุ์เมืองโคราช ผ่านความสัมพันธ์จากการมีประสบการณ์ความผูกพัน และการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างกลุ่มต่าง ๆ กับพื้นที่ ซึ่งประกอบด้วยชาวไทยเชื้อสายจีน ชาวไทยชาวไทยซิกซ์ และชาวไทยเชื้อสายมอญ⁸ จากการดำรงอยู่ในถิ่นและมีความสัมพันธ์กัน มีความหลากหลายและยังคงดำรงอยู่ในพื้นที่ย่านต่าง ๆ ในเมืองโคราช ทั้งนี้การศึกษาอัตลักษณ์ถิ่นที่เป็นหนึ่งในแนวทางที่สำคัญที่สามารถนำมาศึกษาพัฒนาพื้นที่ย่านชุมชน จากกระบวนการเข้าใจถึงถิ่นจากระดับล่างสู่บน ผ่านความรู้สึกนึกคิดที่ถูกกลั่นกรองคุณค่าความสำคัญของผู้คนในถิ่นที่นั่นเอง ดังที่กล่าวไปก่อนหน้านี้ การรับรู้ความเป็นตัวตนของผู้คนจากประสบการณ์ความผูกพันนำไปสู่ความทรงจำในการระบุถิ่นที่พิเศษนั้นก่อให้เกิดสำนึกต่อถิ่นที่ ดังนั้นอัตลักษณ์ถิ่นที่จึงมีความสำคัญสามารถนำไปใช้พัฒนาพื้นที่ควบคู่ไปกับการรักษามิติทางกายภาพและมิติทางสังคมที่เป็นผลจากการรับรู้ความหมาย ความสัมพันธ์ของผู้คนทางสังคมที่อยู่ร่วมกันในพื้นที่นั่นเอง

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อค้นหาอัตลักษณ์ถิ่นที่กลุ่มชาติพันธุ์เมืองโคราช ผ่านประสบการณ์ความทรงจำ และการให้ความหมายต่อถิ่นที่ในฐานะคนในที่ดำรงอยู่ในถิ่นที่

วิธีการศึกษา

เนื่องจากการวิจัยนี้เป็นการศึกษาปรากฏการณ์และความสัมพันธ์ของผู้คนกับถิ่นที่ในวัฒนธรรมผ่านความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมเมืองโคราช ซึ่งมีความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมจากการอาศัยอยู่ร่วมกันสืบเนื่องมาอย่างยาวนาน มีการปรับตัวและยึดโยงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์บางอย่าง หล่อหลอมเป็นตัวตนของกลุ่มและอัตลักษณ์ถิ่นที่ร่วมของเมืองโคราช จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทางด้านอัตลักษณ์ถิ่นที่ในสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง เพื่อแสวงหากรอบแนวคิดและวิธีวิจัยที่เหมาะสม ปรากฏแนวทางการศึกษาทั้งปรากฏการณ์นิยมและปฏิฐานนิยมตามบริบทของพื้นที่ศึกษา ทั้งนี้ในการศึกษาอัตลักษณ์ถิ่นที่จะเน้นให้ความสำคัญต่อความเป็นคนใน (Insider)⁹ ซึ่งเป็นผู้ที่ดำรงอยู่และยึดโยงกับถิ่นที่พื้นที่เมืองโคราช จากความรู้สึกของการมีประสบการณ์และความผูกพันก่อให้เกิดเป็นความรู้สึกนึกคิด ซึ่งเป็นการให้ความหมายต่อความมีตัวตนของคนแต่ละกลุ่ม อันจะนำไปสู่ข้อมูลเชิงลึกของ

ความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงผู้คน ถิ่นที่ และความทรงจำตามวัตถุประสงค์ที่กล่าวมาข้างต้นในลักษณะการศึกษาเชิงคุณภาพ การศึกษาในครั้งนี้จึงใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบไม่มีโครงสร้าง เพื่อให้ได้ข้อมูลจากการที่กลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มให้ความหมายกับประสบการณ์ที่ผ่านเข้ามาในชีวิต ประกอบสร้างผ่านถิ่นที่ที่ตนดำรงอยู่

ทั้งนี้การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างจะเป็นการรับฟังเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของคนใน จากประสบการณ์ความทรงจำซึ่งย้อนขึ้นไปยังคนรุ่นก่อน ๆ จนถึงสมัยที่จำอะไรไม่ได้แล้ว เพื่อให้ได้มาซึ่ง “ความทรงจำร่วม” ที่นำไปสู่อัตลักษณ์ถิ่นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์เมืองโคราช ดังนั้นในการเลือกกลุ่มตัวอย่างเพื่อให้ wfh มาซึ่งข้อมูลเชิงลึกจากผู้มีความรู้และประสบการณ์จึงมีการใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง โดยมีผู้รู้ตั้งต้น 1 ท่าน ซึ่งเป็นนักวิจัยชุมชน ผู้ที่มีองค์ความรู้มีความเชี่ยวชาญในพื้นที่ และมีประสบการณ์ในการดำรงอยู่ในถิ่นที่ในลักษณะคนใน เพื่อช่วยแนะนำผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนอื่น ๆ ในลำดับถัดไปแบบก้อนหิมะหรือลูกโซ่ (Snowball or Chain Sampling) เมื่อได้กลุ่มตัวอย่างแล้วก็จะมีการแนะนำกลุ่มตัวอย่างซึ่งตรงตามเกณฑ์การคัดเลือกจากตัวอย่างไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งได้ข้อมูลถึงจุดอิ่มตัว โดยเกณฑ์ของการคัดเข้า-ออกของกลุ่มตัวอย่าง มีรายละเอียดดังนี้

1) เกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง “คนใน” (Inclusion criteria)

กลุ่มแรก (คนพื้นเมือง)

- เป็นคนที่อาศัยอยู่และอยู่ต่อมาจากบรรพบุรุษภายในย่านเมืองโคราช ประกอบด้วย 4 กลุ่มชาติพันธุ์หลัก คือ ชาวไทย ชาวไทยเชื้อสายจีน ชาวไทยเชื้อสายมอญ และชาวไทยซิกซ์
- มีความผูกพันและคุ้นเคยกับถิ่นที่
- สามารถบอกเล่าเรื่องราวความทรงจำจากเรื่องเล่า กิจกรรมทางสังคม และประสบการณ์เกี่ยวกับสิ่งที่ดำรงอยู่ในถิ่นที่เมืองโคราชได้
- สามารถระบุเอกลักษณ์ความแตกต่างระหว่างถิ่นที่ที่ดำรงอยู่กับสถานที่แห่งอื่น ๆ ได้

กลุ่มสอง (คนที่ดำรงอยู่แบบคนใน)

- เป็นบุคคลที่อาศัยอยู่นอกพื้นที่ศึกษา มีความสัมพันธ์และมีกิจกรรมเกิดประสบการณ์ตรงระหว่างตัวเขากับถิ่นที่ที่ศึกษา
- มีความผูกพันและคุ้นเคยกับถิ่นที่

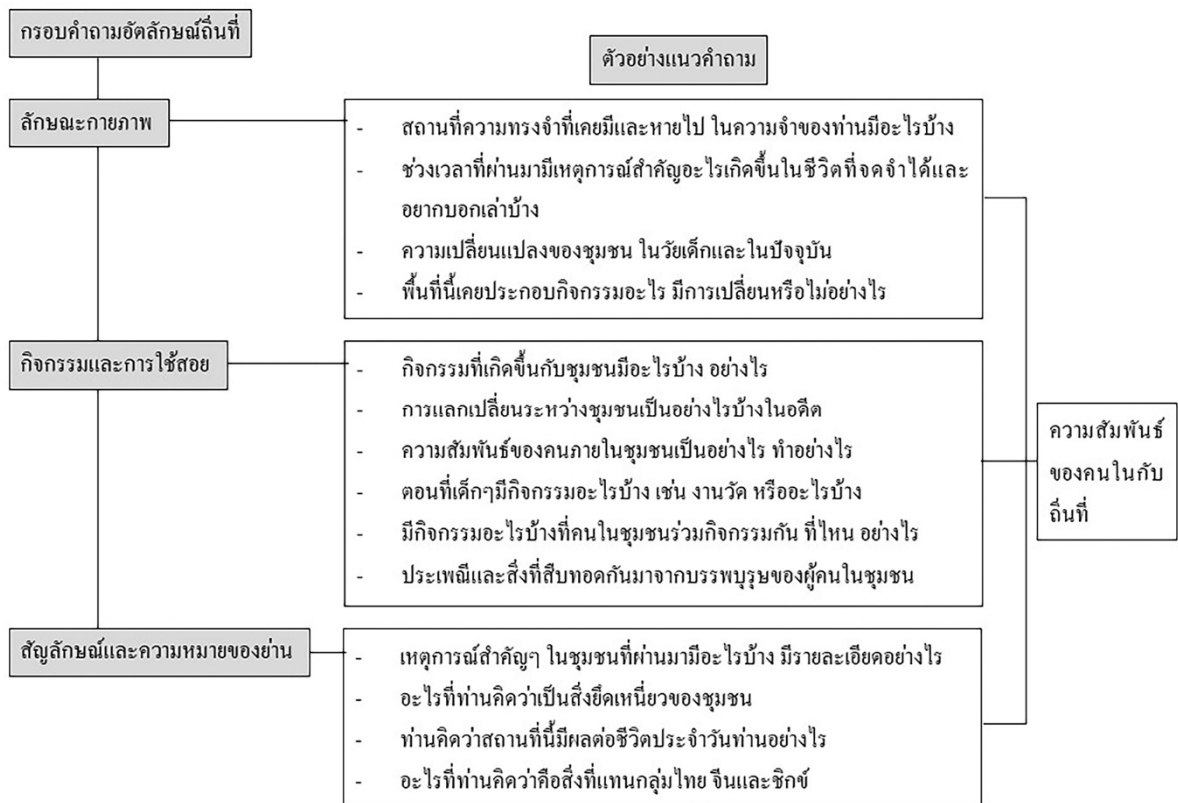
- สามารถบอกเล่าเรื่องราวความทรงจำจากเรื่องเล่า กิจกรรมทางสังคม และประสบการณ์เกี่ยวกับสิ่งที่ดำรงอยู่ในถิ่นที่เมืองโคราชได้
- สามารถระบุเอกลักษณ์ความแตกต่างระหว่างถิ่นที่ที่ดำรงอยู่กับสถานที่แห่งอื่น ๆ ได้

2) เกณฑ์การคัดออก (Exclusion criteria)

- ผู้ที่ไม่มีความสัมพันธ์และไม่มีกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประสบการณ์ระหว่างตัวเขา กับเมืองโคราช
- กลุ่มตัวอย่างที่ได้รับคำแนะนำจากผู้รู้ที่สามารถให้ข้อมูลเมืองโคราชได้ แต่พบว่าขาดคุณสมบัติที่ต้องการตามเกณฑ์คัดเข้า เช่น ไม่เคยอาศัยอยู่ในเมืองโคราช ไม่มีประสบการณ์หรือกิจกรรมกับพื้นที่เมืองโคราช ฯลฯ
- กลุ่มตัวอย่างที่ได้รับคำแนะนำจากผู้รู้ที่สามารถให้ข้อมูลเมืองโคราชได้ แต่กลุ่มตัวอย่างไม่ยินดีที่จะให้สัมภาษณ์

โดยขั้นตอนการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาในครั้งนี้ ได้จำนวนผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากการคัดเลือกแบบกึ่งอนาจารในหลากหลายสาขาอาชีพตามวัตถุประสงค์และความอึดตัวของข้อมูลระหว่างการสัมภาษณ์ในภาคสนามซึ่งประกอบด้วย ปรารักษ์ชาวบ้าน นักวิจัยชุมชน ข้าราชการ และอื่น ๆ รวมทั้งสิ้น 23 คน ประกอบไปด้วย ชาวไทยเชื้อสายจีนจำนวน 10 คน ชาวไทยจำนวน 7 คน ชาวไทยซิกข์จำนวน 4 คน และชาวไทยเชื้อสายมอญจำนวน 2 คน ทั้งนี้ประเด็นสำคัญในการสัมภาษณ์มีการกำหนดภายใต้กรอบแนวคิดอัตลักษณ์ถิ่นที่ผ่านประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูล ซึ่งประกอบด้วย ลักษณะทางกายภาพ กิจกรรมและการใช้สอย และสัญลักษณ์ความหมายของย่าน โดยแนวคำถามจะไม่ตายตัว แต่จะเป็นการบอกเล่าความทรงจำของชีวิตประกอบกับถิ่นที่ที่ตนมีประสบการณ์ และเมื่อได้ข้อมูลที่ครบถ้วนเพียงพอจากปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในลักษณะซ้ำ ๆ กัน และมีความอึดตัวเพียงพอของข้อมูลโดยไม่เกิดประเด็นเนื้อหาที่แตกต่างออกไป ข้อมูลที่ได้จะนำมาจัดหมวดหมู่เพื่อหาความสอดคล้องของการบอกเล่าความทรงจำอันปรากฏภายใต้กรอบการศึกษาด้านอัตลักษณ์ถิ่นที่เมืองโคราช และสรุปผลเรียบเรียงโดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์

ทั้งนี้ในการสัมภาษณ์แต่ละครั้งจะมีการจัดทำหนังสือยินยอมของผู้ให้สัมภาษณ์ เพื่อขออนุญาตผู้ให้สัมภาษณ์ทุกครั้ง การสัมภาษณ์ในแต่ละครั้งจะมีการจดบันทึกลงสมุด บันทึกเสียง และถ่ายภาพ อย่างไรก็ตามในการสัมภาษณ์นั้นผู้ให้ข้อมูลบางท่านมีการสัมภาษณ์มากกว่า 1 ครั้ง เพื่อสร้างความคุ้นเคยและ

แนวคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึกพัฒนามาจากกรอบแนวคิดอัตลักษณ์ถิ่นที่

ไว้วางใจในการบอกเล่าเรื่องราวชีวิตตนเองและครอบครัว ทั้งนี้งานวิจัยนี้ผ่านการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา เลขที่ใบรับรอง HE-068-2562 รับรองวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2562

อัตลักษณ์ถิ่นที่ตามกลุ่มชาติพันธุ์ที่ดำรงอยู่ในเมืองโคราช

“เมืองโคราช” เป็นชื่อเรียกขานเมืองนครราชสีมาที่เรียกติดปากของคนท้องถิ่น ซึ่งเป็นที่เข้าใจตรงกันว่าเป็นบริเวณพื้นที่ขอบเขตคูน้ำกำแพงเมืองเก่า ดังคำบอกเล่า เหมือน ตั้งจอหอ กล่าวว่า “ถ้าคนช่างนอกเมืองเข้ามาซื้อของตรงนี้ เขาก็จะบอกว่าไปในเมือง ไปโคราช เมืองโคราชเข้าใจว่าตรงนี้”⁹ ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ชื่อเรียกเมืองโคราชและเมืองนครราชสีมา ยังไม่สามารถระบุได้อย่างชัดเจนถึงที่มา ในรัชสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ปรากฏชื่อเมืองนครราชสีมาในกฎหมายตราเป็นชื่อเรียกนามเมืองภายใต้ระบบการจัดการปกครองอาณาเขตของกรุงศรีอยุธยาในฐานะรัฐอิสระ และสวามิภักดิ์กับพระมหากษัตริย์กรุงศรีอยุธยา และปรากฏเมือง Corazema¹⁰

ในแผนที่สยามในบันทึกของชาวตะวันตกใน พ.ศ. 2234 โดย เมอซิเออร์ เดอ ลาลูแบร์ ซึ่งเป็นอัครราชทูตฝรั่งเศส ที่เข้ามาสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ณ กรุงศรีอยุธยา ช่วง พ.ศ. 2219-2231

ในอดีตเมืองโคราชมีความสำคัญทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจต่อสยามมาอย่างยาวนาน ถือได้ว่าเป็นเมืองหน้าด่านที่เชื่อมโยงระหว่างหัวเมืองต่าง ๆ ทำหน้าที่ป้องกันภัย รวมไปถึงเป็นฐานกำลังสำคัญในการขยายอำนาจของราชสำนักไทย มีการวางผังเมืองที่มีลักษณะเฉพาะแสดงถึงการก่อตั้งชุมชน และเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของเมือง ซึ่งในปัจจุบันปรากฏองค์ประกอบที่เป็นภูมิทัศน์ในระดับเมือง อันประกอบด้วย อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี กำแพงเมือง ประตูเมือง คูเมือง สระน้ำโบราณ ศาสนสถาน 6 แห่ง (วัดพระนารายณ์มหาราช หรือวัดกลาง วัดบึง วัดสระแก้ว วัดพายัพ วัดอิสานและวัดบุรพ์) และศาลหลักเมือง องค์ประกอบเหล่านี้ในปัจจุบันบางแห่งนับเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของคนในชุมชน และมีผลต่อจิตใจที่เกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์เชื่อมโยงกับผู้คน

ด้วยชัยภูมิของเมืองหน้าด่านที่เป็นศูนย์กลางเชื่อมต่อของภูมิภาค มีความเจริญรุ่งเรือง และมีสภาพภูมิประเทศที่เอื้ออำนวยกับการตั้งถิ่นฐาน จึงทำให้เมืองโคราชกลายเป็นเมืองหนึ่งที่ปรากฏผู้คนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์เข้ามาอาศัยอยู่ ทั้งนี้จากบันทึกต่าง ๆ รวมไปถึงหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และคำบอกเล่าตามการตั้งถิ่นฐานเดิม (Early Settlement) ปรากฏชาวไทย ชาวจีนโพ้นทะเล ชาวมอญ ชาวลาว ชาวญวน ชาวเขมร และชาวซิกข์ ในลักษณะชุมชนแบบพหุวัฒนธรรม ซึ่งปัจจุบันยังคงปรากฏบางกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวดำรงอยู่มาอย่างต่อเนื่องยาวนาน และมีวิถีชีวิตวัฒนธรรมที่ขับเคลื่อนเมืองโคราช จากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน และคนกับถิ่น¹¹ เหล่านี้ไม่ได้เป็นเพียงความสัมพันธ์ในลักษณะทางกายภาพ หากแต่มีความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนมากกว่าทั้งในทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่มีระหว่างกัน

อย่างไรก็ดีการอาศัยอยู่ของผู้คนต่าง ๆ ที่มีความหลากหลายในเมืองโคราชนี้ ก่อให้เกิดย่านชุมชนที่มีความเชื่อมโยงกันเกิดขึ้น โดยย่านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในเมืองโคราชจะถูกเรียกขานตามตำแหน่งที่ตั้งของย่าน รวมไปถึงใช้เรียกกลุ่มคนต่าง ๆ ด้วยคำนำหน้าว่า ชุม แล้วตามด้วยชื่อย่านที่ถูกกำหนดขึ้น เช่น ชุมวัดบุรพ์ ชุมวัดบึง ชุมจิริะ ชุมหนองบัวรอง ชุมตึกไก่อ๊แจ สำหรับขอบเขตการศึกษาในครั้งนี้จะครอบคลุมย่านต่าง ๆ ที่มีการอาศัยอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่กล่าวมาข้างต้น ทั้งพื้นที่ในแนวเขตคูเมืองโคราช รวมไปถึงพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงจากความผูกพันและการรับรู้ของผู้คนในถิ่น

แสดงพื้นที่ศึกษาครอบคลุมเมืองโคราช ทั้งในแนวเขตคูเมืองและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง
จากการรับรู้ของผู้คนที่ดำรงอยู่

จากผลการสำรวจการรับรู้และให้ความหมายของอัตลักษณ์ถิ่นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่ดำรงอยู่ในย่านเมืองโคราช ผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกในประเด็นคำถามซึ่งได้พัฒนามาจากกรอบแนวคิดอัตลักษณ์ถิ่นที่ในความสัมพันธ์ของ 3 องค์ประกอบ คือ **ลักษณะทางกายภาพ กิจกรรมการใช้สอย และสัญลักษณ์ความหมายของย่าน** ที่ได้กล่าวไปข้างต้น ปรากฏถิ่นที่มีความหลากหลายจำนวนทั้งสิ้น 59 รายการ ทั้งในลักษณะของถิ่นที่ทางมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้ และถิ่นที่ทางมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ โดยขนาดของการรับรู้ถิ่นที่ทางด้านลักษณะทางกายภาพมีขนาดความสัมพันธ์ของการรับรู้ใหญ่ที่สุด รองลงมาคือกิจกรรมการใช้สอย และสัญลักษณ์ความหมายของย่านตามลำดับ ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าวอาจจะกล่าวได้ว่า การมีประสบการณ์ระหว่างผู้คนกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ การเชื่อมโยงข้อมูลภาพลักษณ์ที่ปรากฏต่อสายตา สามารถสัมผัสและจดจำเป็นภาพได้ง่าย จึงปรากฏลักษณะทางกายภาพที่มีการรับรู้ขนาดใหญ่ อย่างไรก็ตามเมื่อผ่านกิจกรรมการใช้สอยและประสบการณ์การเข้าไปใช้งานพื้นที่ จนเกิดความคุ้นเคยและเกิดปฏิสัมพันธ์ขึ้น ผู้คนจะมีความแนบแน่นลึกซึ้งและรู้สึกถึงการเป็นส่วนหนึ่งของถิ่นที่ ดังนั้นนอกเหนือจากมิติพื้นที่ทางกายจึงปรากฏมิติพื้นที่ทางความคิดและสังคมวัฒนธรรมร่วมด้วย ทั้งนี้สามารถสรุปรายละเอียดของความสัมพันธ์ของอัตลักษณ์ถิ่นที่แยกตามกลุ่มชาติพันธุ์ได้ดังต่อไปนี้

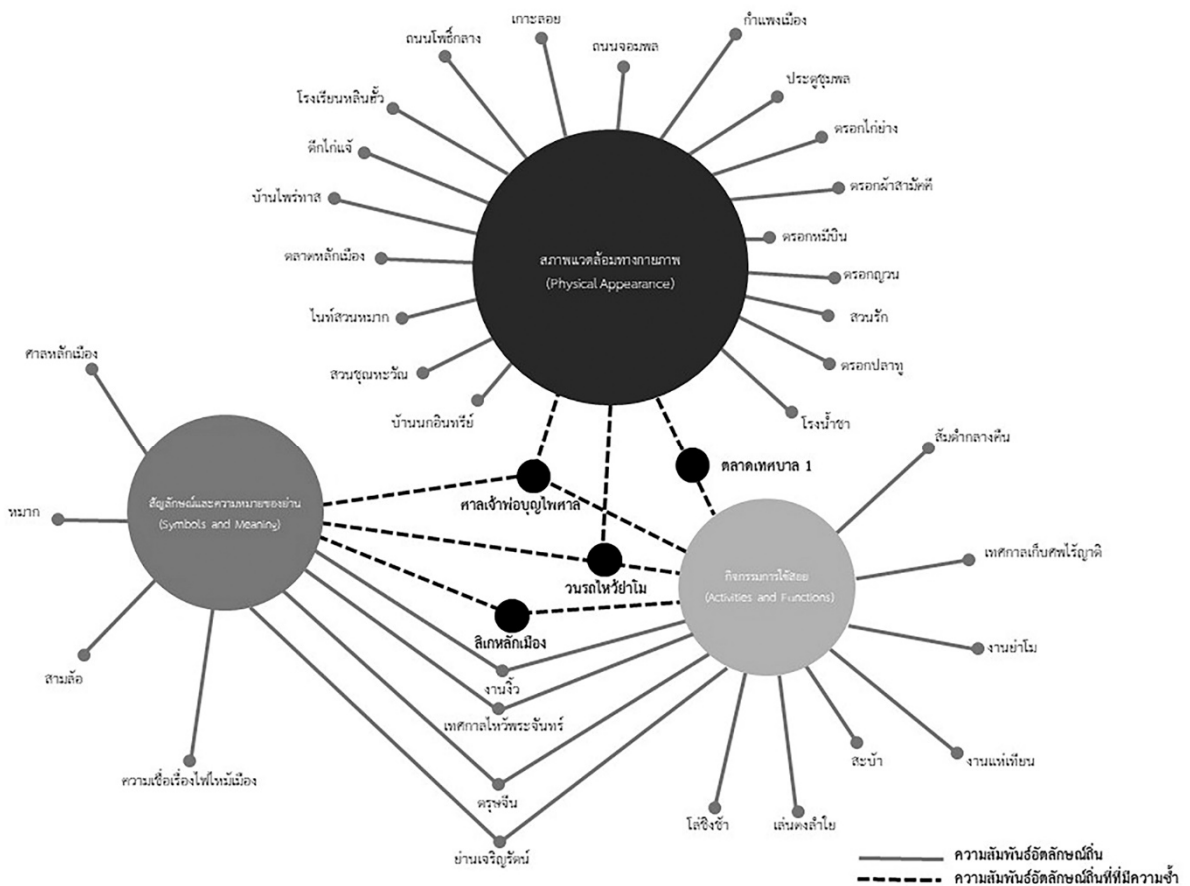
1) อัตลักษณ์ถิ่นที่ชาวไทยเชื้อสายจีน

ชาวจีนโพ้นทะเลหรือชาวไทยเชื้อสายจีนในปัจจุบัน เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่เริ่มอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองโคราชเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด แต่จากหลักฐานการรับรองชาวจีนโพ้นทะเลจากเมืองโคราชที่เดินทางเข้ามาทำการค้าที่เมืองยโสธร เมื่อ พ.ศ. 2395 โดยพระสุนทรราชวงษา (บุต) เจ้าเมืองยโสธร¹² สันนิษฐานได้ว่าอย่างน้อยน่าจะช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ทั้งนี้ชาวจีนโพ้นทะเลที่อพยพเข้ามาส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพปลูกผัก รับจ้าง และทำการค้า โดยในช่วงแรกชาวจีนโพ้นทะเลมีการตั้งถิ่นฐานอยู่นอกขอบเขตกำแพงเมืองบริเวณถนนโพธิ์กลาง ต่อมาภายหลังจึงมีการขยายเข้ามาอาศัยอยู่ภายในกำแพงเมืองโคราช ชาวจีนโพ้นทะเลที่อพยพเข้ามามีการใช้ภาษาจีนเพื่อสื่อสารภายในกลุ่มของตน และใช้ภาษาไทยเป็นภาษากลางในการสื่อสารกับคนภายนอก “สมัยก่อนตอนเด็ก ๆ พูดไทยไม่ได้เลยนะ ที่บ้านเป็นกลุ่มคนจีน

ที่มีความเข้มข้นสูง เลี้ยงแบบคนจีนคนจีน ขายของถึงจะพูดภาษาไทยกับคนซื้อ”¹³

ปัจจุบันชาวไทยเชื้อสายจีนส่วนใหญ่อาศัยอยู่บริเวณทิศตะวันตกของเมือง และหนาแน่นในบริเวณถนนโพธิ์กลาง ถนนจอมพล ถนนชุมพล และถนนอัษฎางค์ ซึ่งเป็นย่านการค้าที่ถูกขับเคลื่อนพลวัตด้วยชาวไทยเชื้อสายจีน ปรากฏร้านค้าเรียงรายอยู่สองฟากฝั่งถนน โดยเฉพาะถนนจอมพล ซึ่งได้ชื่อว่าเซี่ยไหหล มีความหมายว่า ในเมืองซึ่งเป็นย่านพาณิชย์ มีผู้คนมาจับจ่ายใช้สอยกันมาก¹⁴ ทั้งนี้ชาวไทยเชื้อสายจีนมีความสัมพันธ์กับถิ่นที่ที่ปรากฏหลากหลายแห่ง ทั้งในย่านของตน และมีเครือข่ายเชื่อมโยงปฏิสัมพันธ์ไปยังกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ เช่น ตรอกญวนซึ่งเป็นย่านชาวนวนในอดีต ย่านเจริญรัตน์ที่ในอดีตเป็นย่านที่มีความหลากหลายของกลุ่มคน รวมไปถึงพื้นที่รอบ ๆ ตัวเมืองโคราช เหล่านี้บ่งบอกถึงลักษณะเฉพาะของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนที่มีความยืดหยุ่นและสร้างสัมพันธ์เพื่อประโยชน์ทางธุรกิจการค้า

ความสัมพันธ์ของ
การรับรู้อัตลักษณ์ถิ่นที่
เมืองโคราชของชาวไทย
เชื้อสายจีน

อย่างไรก็ตามการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองโคราชของชาวจีนโพ้นทะเลได้มีการหอบหิ้ววัฒนธรรมความเชื่อความศรัทธาเข้ามาด้วย นำไปสู่การก่อร่างทางวัฒนธรรมของกลุ่ม มีการสร้างศาสนสถานเพื่อเป็นแหล่งยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนในกลุ่ม จากผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างชาวไทยเชื้อสายจีนมีการระบุถิ่นที่มีความผูกพันและมีความหมายคือ “ศาลเจ้าพ่อบุญไฟศาล” ผ่านความสัมพันธ์ทางกิจกรรมการใช้สอยในพื้นที่จากการประกอบพิธีกรรมตามประเพณีในวันสำคัญต่าง ๆ และการเข้าไปใช้งานพื้นที่เพื่อพบปะพูดคุยและออกกำลังกายซึ่งเป็นวิถีชีวิตประจำวัน ดังคำบอกเล่าของผู้ที่ดำรงอยู่ในละแวกศาลเจ้าแห่งนี้ว่า

ปกติเวลาเทศกาลต่าง ๆ จะไหว้ศาลเจ้าพ่อบุญไฟศาล
ไหว้คุณย่า แล้วตรงข้ามคุณย่าจะมีศาลเจ้าพ่อไฟ เราก็ให้ท่านเป็น
ลำดับไป ตามที่เราสะดวกและศรัทธา สมัยก่อนช่วงเวลาเย็น ๆ จะมี
พวกอาม่าที่อยู่แถวนี้ เขาก็จะมาออกกำลังกาย เดินเล่นคุยกันจนถึง
6 โมงเย็น แต่ก่อนเดินทะเลออกไปได้ เดียวนี้เขาปิดประตู ปลุกต้น
กล้วย มะม่วงเอาไว้ ออกลูกเต็มเลยแต่เข้าไปไม่ได้เหมือนก่อน¹⁵

จากข้อความข้างต้นจะเห็นว่า ยังคงมีการผลิตซ้ำทางความเชื่อผ่านกิจกรรมการใช้สอยพื้นที่ รวมไปถึงการรับรู้ของผู้คนที่มิต่อพื้นที่ศาลเจ้าในปัจจุบัน ไม่ใช่เพียงแค่มิติด้านสัญลักษณ์ทางความเชื่อความศรัทธาของชาวไทยเชื้อสายจีนเพียงอย่างเดียวเท่านั้น หากแต่ยังปรากฏมิติของการใช้งานพื้นที่เชิงกายภาพของศาลเจ้าที่เต็มไปด้วยความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างคนกับคน และระหว่างผู้คนในฐานะพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีการปรับเปลี่ยนการใช้งานพื้นที่ไป

2) อัตลักษณ์ถิ่นที่ชาวไทย

ชาวไทยในเมืองโคราชพื้นเพเป็นคนสยาม มีประเพณีและวัฒนธรรมรวมไปถึงภาษาที่มีความคล้ายกับสำเนียงของคนไทยภาคกลาง¹⁶ สันนิษฐานว่าประกอบไปด้วยกลุ่มคนซึ่งอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาอาศัยอยู่หลากหลายกลุ่ม กลุ่มแรกคือคนพื้นเมืองดั้งเดิมที่มีการตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองโคราชมาก่อนการพัฒนาเมือง ซึ่งในขณะนั้นเมืองโคราชยังไม่มีบทบาทความสำคัญต่อกรุงศรีอยุธยา นอกเหนือไปจากเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักร¹⁷ กลุ่มที่สองคือกลุ่มคนที่อพยพเคลื่อนย้ายมาในช่วงสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชโปรดเกล้าฯ ให้พัฒนาและสร้างเมืองนครราชสีมา เนื่องจากบ้านเมืองในสมัยนั้นขาดแคลนพลเมือง

ที่เป็นฐานกำลังสำคัญ กลุ่มที่สามคือทหารและข้าราชการพลเรือนที่กษัตริย์ทรงแต่งตั้งออกมาปกครองเมืองหน้าด่านชายเขตแดนตะวันออกที่มีความสำคัญ และกลุ่มสุดท้ายคือ ชาวไทยสยามที่อพยพมาพร้อมกรมหมื่นเทพพิพิธในช่วง พ.ศ. 2310 ซึ่งกรุงศรีอยุธยาเสียเอกราชให้แก่พม่า¹⁸ ทั้งนี้จากการสำรวจย่านที่อยู่อาศัยของชาวไทยในพื้นที่เมืองโคราชพบว่า บริเวณพื้นที่ภายในขอบเขตคูเมืองทางด้านทิศใต้และทิศตะวันออก ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มชาวไทย ซึ่งในอดีตเป็นกลุ่มขุนนาง ข้าราชการทหาร และพลเรือน ซึ่งยังคงปรากฏให้เห็นลักษณะของรูปแบบเรือนพักอาศัยที่ได้รับอิทธิพลในยุคอนานิคม¹⁹ แทรกอยู่ตามตรอกซอยถนนนามหาดไทย ถนนสรรพสิทธิ์ และถนนกุตัน

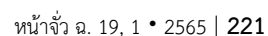
การเปลี่ยนแปลงย่านที่อยู่อาศัยของชาวไทย เกิดขึ้นหลังจากที่มีการเคลื่อนย้ายกองกำลังทหารออกนอกกำแพงเมือง ซึ่งเดิมเคยตั้งอยู่บริเวณทางด้านทิศตะวันออกของเมือง เนื่องจากขอบเขตจำกัดด้านพื้นที่ และเหตุการณ์เพลิงไหม้โรงทหารปืนใหญ่ หลังจากที่มีการย้ายค่ายทหารออกไป กลุ่มชาวไทยซึ่งเป็นเหล่าขุนนาง คหบดี รวมถึงข้าราชการบางส่วนก็เริ่มโยกย้ายออกไปอาศัยอยู่ภายนอกกำแพงเมือง การเปลี่ยนแปลงการครอบครองที่ดินจึงเกิดขึ้น ปรากฏย่านการค้าแห่งใหม่แทนที่ และพื้นที่ทางด้านทิศตะวันตกกลายเป็นย่านชาวไทยเชื้อสายจีน ดังปรากฏอาคารพาณิชย์และโกดังเก็บสินค้าบนถนนพลแสน ยมราช อัมพวงค์ และจอมพล ความหนาแน่นของบ้านเรือนข้าราชการและคหบดีภายในกำแพงเมืองจึงลดลง

อย่างไรก็ตามถิ่นที่กลุ่มตัวอย่างชาวไทยมีความสัมพันธ์ยังปรากฏอยู่ในภายในขอบเขตคูเมืองทั้งฝั่งทางด้านทิศเหนือและทิศตะวันออก ซึ่งเคยเป็นย่านสถานที่ราชการ และย่านที่อยู่อาศัยและวังเจ้านายเดิม เช่น วัดกลางศาลหลักเมือง สระแก้ว สระขวัญ ทั้งนี้จากผลการวิจัยพบว่ากลุ่มตัวอย่างชาวไทยมีการรับรู้และให้ความหมายต่อ “นามสกุลคนโคราช” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์และความหมายในการระบุถิ่นที่ที่สะท้อนถึงตัวตน บ่งบอกถึงถิ่นกำเนิดของเจ้าของนามสกุลว่ามาจากสถานที่ใด ป้าแฉล้ม ชาวสวนปฐุ ซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชนปฐุ ตำบลปฐุใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา กล่าวถึงนามสกุลของตนด้วยน้ำเสียงที่มีความภาคภูมิใจว่า “ฉันคนปฐุ นามสกุลฉันก็พิมพ์ปฐุ จำง่ายดอกแต่กับโคราชคนกะไหนก็นามสกุลหม่องนั่นเต๊ะ”²⁰

ที่มาของนามสกุลหรือชื่อสกุลของคนโคราชเกิดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีพระประสงค์ให้ใช้นามสกุลเพื่อบ่งบอก

ความสัมพันธ์ของการ
รับรู้เอกลักษณ์ถิ่นที่
เมืองโคราชของชาวไทย

คุณยายเป็นคนโคราชตรงบ้านระเปียงแก้ว คุณตาเป็นคนหมื่นไวย คุณพ่อเป็นลูกชายคนเดียว คุณย่าส่งมาเรียนในเมืองที่มณฑล ตอนนั้นรัชกาลที่ 6 ก็พระราชทานนามสกุลพอดี ครูก็ตั้งนามสกุลกสิภารีให้ ก็เลยไม่ได้มีนามสกุลต่างอำเภอ แต่ถ้าเป็นคนในอำเภอเมืองจะตั้งนามสกุลตามตำบลในเมือง เช่น อำเภอโชคชัยนามสกุลก็จะลงท้ายด้วย “กระโทก” อำเภอปักธงชัยนามสกุลจะลงท้ายด้วยตำบล “เมืองปัก ตะคุ ฉิมพลี จ๊ะเป๊าะ” นามสกุลจะบ่งบอกว่าเป็นคนไหน มันมีความพิเศษเฉพาะของชาวโคราชเลย²²

บ้านเรือนไทยขุนนางและ
ข้าราชการในอดีต บริเวณ
ทิศตะวันออกและทิศใต้ของ
เมืองโคราช

เป็นที่น่าสังเกตว่าการปรากฏอัตลักษณ์ถิ่นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์
ชาวไทยผ่านนามสกุลนั้น ชี้ให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างชาวไทยมีความผูกพันต่อ
นามสกุลที่เป็นเครื่องหมายเชื่อมโยงไปยังสถานที่ถิ่นกำเนิด ทั้งนี้การเรียก
ขนานนามสกุลเกิดขึ้นในช่วง พ.ศ. 2445 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
เกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงมีพระราชประสงค์เพื่อให้บุคคลสืบเชื้อสายและเปรียบ
เสมือนคุณลักษณะของบุคคลแต่ละเผ่าพันธุ์ โดยนามสกุลคนโคราชนี้จะมี
ลักษณะเฉพาะทางภาษา ทั้งคำและความหมาย มีการการผสมผสานระหว่าง
ภาษาไทยกลาง ภาษาอีสาน และภาษาเขมรเข้าด้วยกัน เช่น ตะคุ จะโป๊ะ
สันเทียะ ฯลฯ ปัจจุบันยังคงมีการถ่ายทอดความทรงจำในเรื่องนามสกุลของ
บรรพบุรุษอย่างต่อเนื่อง นับได้ว่าเป็นการสืบทอดอัตลักษณ์ของชาวไทยใน
เมืองโคราชที่ยังคงยึดโยงกับท้องถิ่นที่ตนดำรงอยู่

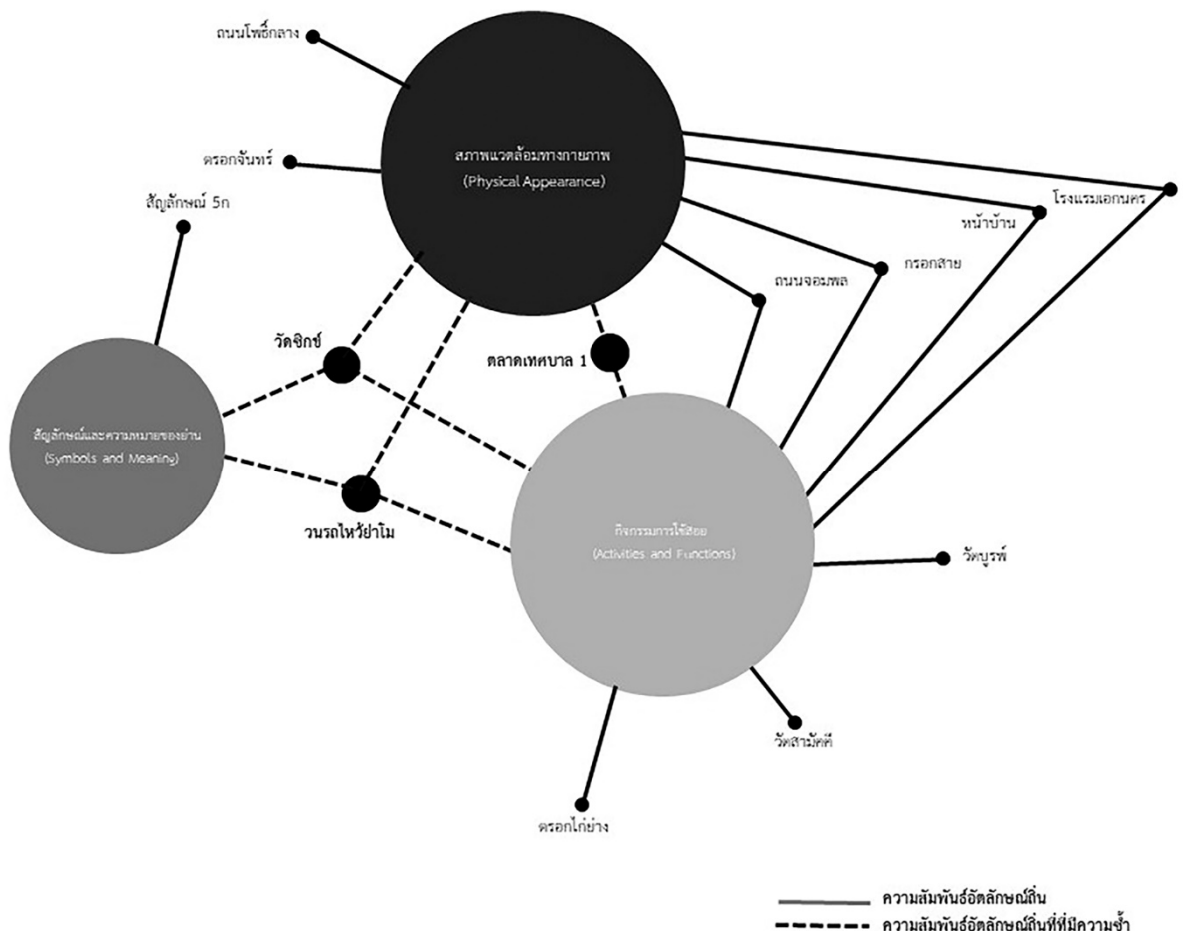
3) อัตลักษณ์ถิ่นที่ชาวไทยซิกข์

ชาวซิกข์หรือชาวไทยซิกข์ในปัจจุบันเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ปรากฏการดำรงอยู่ใน
เมืองโคราชตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาลที่ 5 โดยชาวซิกข์ส่วนใหญ่อพยพมาจาก

ปัญหา แนวทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศไทย สาเหตุของการโยกย้ายถิ่นฐาน เนื่องจากปัญหาทางการเมืองและความยากลำบากในประเทศราว พ.ศ. 2454 ปรากฏกลุ่มชาวซิกข์อาศัยอยู่ในเมืองโคราชประมาณ 200–300 คน ถือได้ว่าในขณะนั้นมีชาวซิกข์อาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก²³ โดยชาวไทยซิกข์จะตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณย่านกรอกสายหรือตรอกสาย (ตรงข้ามสมาคมฮากกาในปัจจุบัน) และถนนจอมพล ถนนโพธิ์กลาง ถนนสุรนารี ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพขายผ้า เครื่องหอม และเฟอร์นิเจอร์ ปัจจุบันในเมืองโคราชมียุทธชาวไทยซิกข์อาศัยอยู่ลดลงมากกว่าในอดีต เนื่องจากปัญหาทางสภาพเศรษฐกิจ จึงมีการชักชวนโยกย้ายไปประกอบกิจการร้านค้าในพื้นที่อื่น ๆ เช่น กรุงเทพฯ และพัทยา²⁴

ความสัมพันธ์ของการรับรู้อัตลักษณ์ถิ่นที่เมืองโคราชของชาวไทยซิกข์

ชาวไทยซิกข์ในเมืองโคราชมักมีความนับถือคุรุ นานัก เดว ยี ซึ่งเป็นพระศาสดาของศาสนาซิกข์อย่างเหนียวแน่น มีการสร้างคุรุตวาราศรีคุรุสิงห์สภา (วัดซิกข์หรือวัดแขก) เพื่อเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของชาวไทยซิกข์ บริเวณซอย

สหพันธ์ ถนนจอมพล ซึ่งเป็นย่านที่ตั้งของชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนในปัจจุบัน ทั้งนี้จากผลการศึกษาของกลุ่มตัวอย่างชาวไทยซิกข์ในการรับรู้อัตลักษณ์ถิ่นที่ผ่านความผูกพันถิ่นที่และความทรงจำถิ่นที่ ปรากฏการระบุถิ่นที่คือ “วัดซิกข์” จากความสัมพันธ์ทางกิจกรรมการใช้งานในการประกอบกิจกรรมทางศาสนาในทุก ๆ วัน และลักษณะทางกายภาพของสถานที่ที่มีความเฉพาะและโดดเด่นของตัวอาคาร รวมไปถึงสัญลักษณ์ที่แทนความหมายที่สะท้อนตัวตนของชาวไทยซิกข์ที่มีความยึดมั่นทางศาสนา

อย่างไรก็ตามที่น่าสังเกตคือ ชาวไทยซิกข์มีการรับรู้ถิ่นที่ที่ตนมีความสัมพันธ์อยู่ในรัศมีที่ใกล้เคียงกับละแวกบ้าน เช่น ร้านค้า วัดซิกข์ ตลอดจนพื้นที่บริเวณหน้าบ้าน ซึ่งเป็นสถานที่ที่มีความคุ้นเคยจากการใช้งานพื้นที่เป็นประจำ รวมถึงการปรับตัวในการอยู่ร่วมกันกับชาวไทยเชื้อสายจีนในย่านการค้าบนถนนจอมพล และยังคงดำรงอัตลักษณ์ของตนอยู่ได้ด้วยการปรับปรนและการรับเอาความเชื่อเข้ามาผสมผสานกับวิถีชีวิตของตนได้อย่างแนบเนียนจากการสัมภาษณ์ คุณเรืองระวี ชาวไทยซิกข์ที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในย่านตรอกซิกข์เป็นเวลาเกือบ 50 ปี ได้กล่าวว่า

เราคือคนที่อยู่ในศาสนาซิกข์มาตั้งแต่เด็ก แต่ก็มีความคิดว่าทุกศาสนาดีเหมือนกัน วัดไทยเราก็ไป แม่ไปทำบุญที่วัดประจำ ไปวัดสระแก้วเพราะใกล้บ้าน วัดศาลาลอย วัดบูรพ์ ไปไหว้พระ ทำบุญ เทศกาลเข้าพรรษาก็ไปทำบุญเหมือนกัน ไม่ได้สนใจว่าจะเป็นศาสนาไหนนะ คือทำแล้วสบายใจก็ทำ²⁵

ครูตวาราตีครูสิงห์สภา
ในตรอกไถ่ย่าง ย่านถนน
จอมพล

4) อัตลักษณ์ถิ่นที่ชาวไทยเชื้อสายมอญ

ชาวไทยเชื้อสายมอญที่อาศัยอยู่ในเมืองโคราช สันนิษฐานว่าได้อพยพเข้ามาตั้งแต่สมัยอยุธยาเรื่อยมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น จากการสัมภาษณ์ชาวไทยเชื้อสายมอญปรากฏชื่อเรียกขานกลุ่มมอญต่าง ๆ แบ่งเป็น “สาแหรกก๊กมอญน้อย และก๊กมอญใหญ่ 7 สาย” โดยก๊กมอญใหญ่ที่อาศัยอยู่ในเมืองโคราชเป็นก๊กมอญกลุ่มพระศรีราชรามัญ หัวหน้ากองส่วยทองชาวมอญ²⁶ ซึ่งได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ภายในเขตกำแพงเมืองชั้นใน เนื่องจากชาวมอญเป็นฐานกำลังที่มีความสำคัญ และในขณะนั้นเมืองโคราชมีผู้คนอาศัยอยู่จำนวนน้อย สอดคล้องกับเรื่องเล่าในความทรงจำของ คุณชวีรัตน์ หรืออาน้อย ชาวไทยเชื้อสายมอญ ซึ่งในอดีตเคยอาศัยอยู่ในย่านชุมชนบ้านสก (บ้านพนมศร) บริเวณสถานีรถไฟชุมทางถนนจิระได้กล่าวไว้ว่า

คุณตานามสกุลสุวรรณ สายสุวรรณเป็นตระกูลมอญกลุ่มพระยาแจ้งที่อพยพมาในสมัยธนบุรีแล้วมาอาศัยอยู่สามโคก จากนั้นพระเจ้าตากทรงแต่งตั้งให้มาดำรงตำแหน่งเป็นส่วยทองอยู่ที่เมืองปัก (อำเภอปักธงชัยในปัจจุบัน) หลังจากนั้นก็ย้ายกันมาอยู่ในเมืองโคราชตรงบ้านสก ชื่อบ้านสกอาน้อยจำได้ว่าเพี้ยนมาจากพนมชรี²⁷

ทั้งนี้จากหนังสือบันทึกการส่งชาวมอญ (มอญ) ขึ้นมาอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมาโดย พ.ต. พระพิทักษ์โยธา ชาวไทยเชื้อสายชาวมอญ ได้กล่าวถึงตำแหน่งที่ตั้งย่านชุมชนชาวมอญน้อยใหญ่ในอดีตไว้ว่า บ้านมอญใหญ่อยู่ระหว่างบริเวณวัดบึงบนถนนจอมพลยาวไปจรดถนนไชยณรงค์ และมอญน้อยอยู่ระหว่างถนนไชยณรงค์และถนนมหาไชย บริเวณทางด้านทิศใต้ของเมือง²⁸ ด้วยเหตุนี้เองจากการสัมภาษณ์ชาวไทยเชื้อสายมอญจึงปรากฏถิ่นที่ อันได้แก่กำแพงเมือง คูเมือง และต้นฉำฉา เป็นถิ่นที่ที่อยู่ในความทรงจำของชาวไทยเชื้อสายมอญร่วมด้วย เนื่องจากสถานที่ดังกล่าวอยู่บนเส้นทางที่ต้องผ่านเป็นประจำ จึงมีความคุ้นเคยและหวงระลึกถึง

อย่างไรก็ตามจากคำบอกเล่าในปัจจุบัน ชาวไทยเชื้อสายมอญอาศัยกระจายอยู่ในชุมชนต่าง ๆ เช่น หนองบัวรอง ประตุน้ำ (ประตูปลแสน) บางส่วนอพยพย้ายไปอยู่ที่กรุงเทพฯ ทั้งนี้ชาวไทยเชื้อสายมอญมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ผลจากการศึกษาวิจัยอัตลักษณ์ถิ่นที่ผ่านความผูกพันถิ่นที่และความทรงจำถิ่นที่ ปรากฏการระบุถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยเชื้อสายมอญ

ผ่าน “อาหารและวัฒนธรรมการกิน” นำนิด นิทรา ปัจจุบันอายุ 73 ปี มีเชื้อสายชาวมอญ ก๊กที่ 5 บ้านมอญชายทองอินทร์กับหญิงหน่ย ได้กล่าวว่า

แม่ของนำนิดชื่อยายละเอียดก๊กสายจินตางษ์ แม่นำนิด ทำกับข้าวอร่อย เข้าแพะ เมี่ยงคำลาว หมี่กะทิ อย่างน้ำพริก ปลาฉลิตจะไม่เคยขาด นำนิดก็จะเป็นลูกมือช่วย ถ้าถึงงานเลี้ยง ตระกูลสุวรรณก็จะทำพระรามลงสรง ทำหน้าหนาวมากินร่วมกัน พี่น้อง²⁹

ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับการบอกเล่าของอาน้อยที่บอกเล่าความสัมพันธ์ และปรากฏอาหารและวัฒนธรรมการกินดังกล่าว ซึมผ่านเข้ามาในชีวิต และมีผลต่อความคิดที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของตนเองกับถิ่นได้

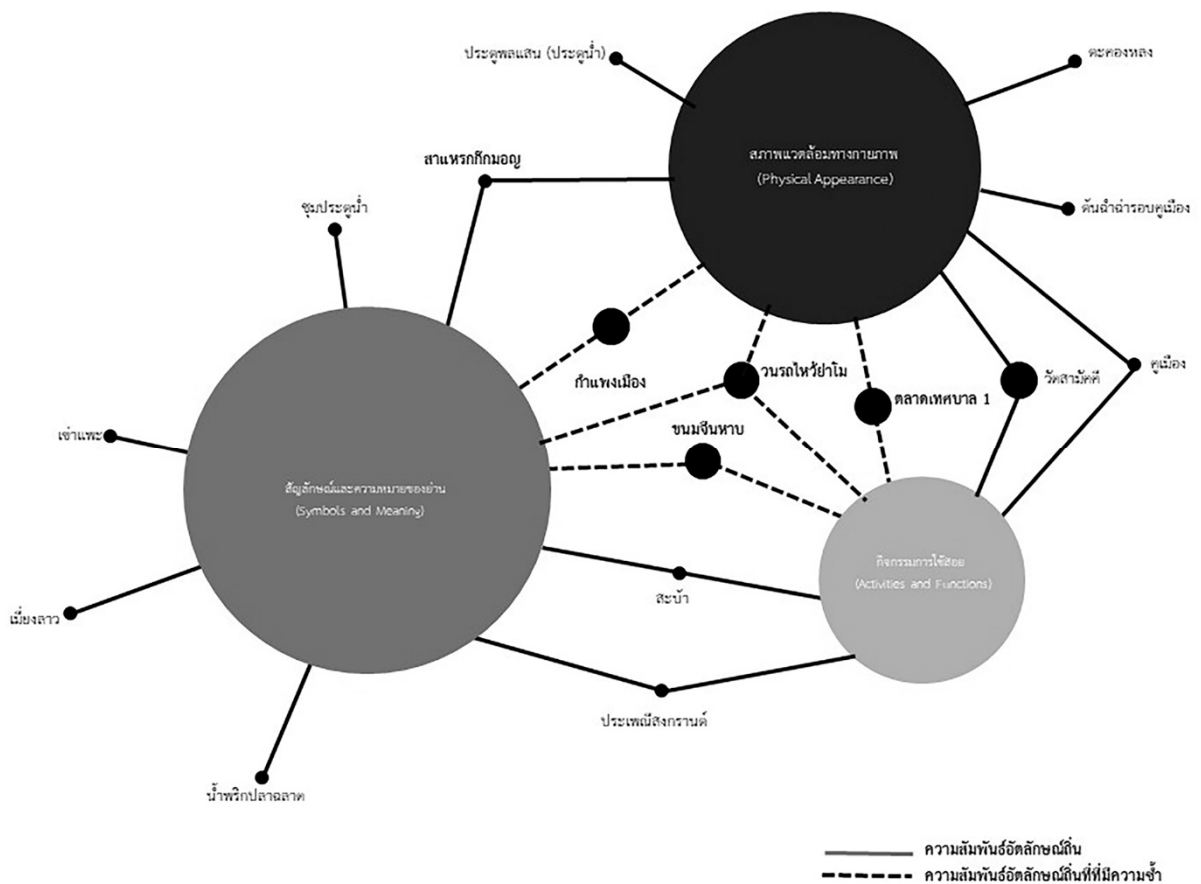
คุณย่าเนี้ยฝีมือทำกับข้าวเก่งมากแล้วทำแบบมอญ อาน้อย จำได้ แกงที่ย่าทำอร่อยที่สุดคือแกงกล้วย เอากล้วยดิบมาทำมันแล้ว ก็ตำน้ำพริกแกง มันเป็นอะไรที่เลื่องลือมาก รวมทั้งขนมเบี๊ยะ ขนมเบี๊ยะสุดยอดย่าทำเก่ง แล้วก็ตอนที่อาน้อยเรียนที่โรงเรียนสุระเนี้ย แม่ก็จะใช้ให้ไปซื้อกับข้าวที่ตลาดเทศบาล 1 ภาพจำของอาน้อยนะ ก็คือมันมีตัวอาคารใช้ไหม แล้วภายในตัวอาคารก็สร้างเป็นแผงยกพื้น แล้วก็จะมีแม่ค้าขายของคึกคักมาก แล้วก็บริเวณหน้าอาคารเนี้ย ก็จะเป็นลาน ตอนเช้าเนี้ยก็จะมีพวกแม่ค้าจากต่างท้องถื่นเอาผักปลา มาขาย อย่างเช่นที่อาน้อยจำได้มากที่สุด มันก็จะมีพวกขนมจีนบ้าน ประโดก ขนมจีนหาบข้างตลาด หาบใส่กะเมาะมาตั้งวางเรียงรายให้เราเลือก แล้วก็มีย่านั่งตัวเล็ก ๆ นึกออกไหม เพราะฉะนั้นถ้าเรา เป็นแฟนประจำเจ้าไหน เราก็คงไปนั่งเขาก็จะตักขนมจีนใส่ถ้วย กะละมังเล็ก ๆ นี่แหละอาหารดั้งเดิม³⁰

หรือบทสนทนาของนำนิดที่บอกเล่าถึงวิถีชีวิตในอดีตของครอบครัว ชาวยุโรปเชื้อสายมอญว่า

ยายละเอียดแกทำอาชีพขายอาหารหาบเร่ ใส่หาบขายเป็น พวกข้าวแกง บางวันก็เข้าแพะ ขนมจีนขาวน้ำ คนแต่ก่อนเขาชอบ กินขนมจีน เส้นนี้ก็ต้องเอากะประโดกเขาทำดีไม่คือกะอื่นดอก พอแม่ตั้งหาบปั๊บ มือนึงถือถังล้างจาน มือนึงถือม้านั่งไปตามบ้าน ตามอะไรแถวในเมือง ชุมประตุน้ำเอยยาวมาถึง ศวก. นำนิดรู้จักหมด³¹

ความสัมพันธ์ของการ
รับรู้อัตลักษณ์ที่เมือง
โคราชของชาวไทย
เชื้อสายมอญ

จะเห็นได้ว่าข้อความข้างต้นสะท้อนความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม
การกินอยู่ในวิถีชีวิตชาวไทยเชื้อสายมอญที่สัมพันธ์กับบริบทเมืองโคราช
มีการปรับตัวเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมท้องถิ่นที่จากค่านิยมของการรับประทาน
ขนมจีน ซึ่งเป็นอาหารพื้นเมืองที่มีลักษณะเฉพาะที่ ในปัจจุบันกลายเป็นอาชีพ
และแหล่งเศรษฐกิจหลักของชุมชน เช่น หมู่บ้านขนมจีน ชุมชนบ้านประโดก
ซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับเมืองโคราช ปรากฏแทรกอยู่ในวิถีชีวิตประจำวันตั้งแต่ครั้งใน
อดีตจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตามวัฒนธรรมการบริโภคอาหารที่เป็นอัตลักษณ์
เฉพาะของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายมอญ ยังมีการบริโภคบางในช่วงที่มีการจัดงาน
ร่วมกลุ่มสาแหรกก๊กมอญ ที่เป็นการพบปะกันของชาวไทยเชื้อสายมอญก็ต่าง ๆ
และระลึกถึงบรรพบุรุษของตนเอง

บทสรุป

การศึกษาอัตลักษณ์ถิ่นที่เมืองโคราชผ่านมุมมองกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสำรวจอัตลักษณ์ถิ่นที่ผ่านการรับรู้ และการให้ความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์เมืองโคราช จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้คนที่ดำรงอยู่ในถิ่นซึ่งอาศัยอยู่และยึดโยงกับพื้นที่เมืองโคราช แนวคิดอัตลักษณ์ถิ่นที่ในการศึกษครั้งนี้ เน้นความสัมพันธ์ของ 3 องค์ประกอบหลักคือ **ลักษณะทางกายภาพ กิจกรรมการใช้งานพื้นที่ และสัญลักษณ์ความหมายของย่าน** ผลการศึกษาปรากฏความสัมพันธ์ของผู้คนกับถิ่นที่แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ มีประสบการณ์ความทรงจำที่มีต่อถิ่นที่แตกต่างกันไปออกไป โดยชาวไทยเชื้อสายจีนมีการรับรู้อัตลักษณ์ถิ่นที่ผ่าน “ศาลเจ้าพ่อบุญไพศาล” จากกิจกรรมการใช้สอยและการให้ความหมายต่อศาลเจ้า ผ่านความเชื่อและความศรัทธาที่ยึดโยงในธรรมเนียมปฏิบัติของคนในกลุ่ม ซึ่งสะท้อนถึงตัวตนและการรวมกลุ่มย่านชุมชนที่มีชาวไทยเชื้อสายจีนอาศัยอยู่ ชาวไทยรับรู้อัตลักษณ์ถิ่นที่ผ่านการใช้ “นามสกุลคนโคราช” ซึ่งบ่งบอกตำแหน่งถิ่นที่ของบุคคล อันเป็นสัญลักษณ์ที่มีความหมายสื่อถึงตัวตนคนโคราช เสมือนตัวตนของเจ้าของพื้นที่ดั้งเดิมที่มีความเฉพาะชัดเจน ชาวไทยซิกข์มีการรับรู้อัตลักษณ์ถิ่นที่ผ่าน “วัดซิกข์” จากความสัมพันธ์ทางกิจกรรมทางศาสนาและลักษณะทางกายภาพของศาสนสถานที่สะท้อนถึงสัญลักษณ์ตัวตนของชาวไทยซิกข์ โดยชาวไทยซิกข์มีความสามารถปรับเปลี่ยนไหลไปตามบริบททางสังคม รวมไปถึงชาวไทยเชื้อสายมอญซึ่งปรับตัวเชื่อมโยงวิถีชีวิตของตนเข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นผ่าน “อาหารและวัฒนธรรมการกิน” ที่สัมพันธ์กับบริบทถิ่นที่เมืองโคราช คริสเตียนนอร์เบิร์ก-ชูลซ์ เรียกปรากฏการณ์ของความสัมพันธ์เหล่านี้ว่า เป็นการหลอมรวมของการดำรงอยู่ของผู้คนที่สัมพันธ์กับการรับรู้เกี่ยวกับความเป็นถิ่นที่ที่มีความหมาย ซึ่งผู้ที่ดำรงอยู่ในถิ่นที่จะมีประสบการณ์ความรู้สึกทางผัสสะทั้งทำให้เกิดเป็น “จิตวิญญาณของสถานที่” ซึ่งเป็นคุณลักษณะเฉพาะที่มีความลึกซึ้งตระหนักรู้ ก่อให้เกิดความรู้สึกสำนึกร่วมและเป็นส่วนหนึ่งที่ถิ่นที่นั้น ๆ³²

ทั้งนี้การดำรงอยู่ได้ของอัตลักษณ์ถิ่นที่ในบริบทใดบริบทหนึ่งนั้น จะต้องผ่านกระบวนการทำให้เกิดความทรงจำร่วมและรู้สึกว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับความทรงจำร่วมนั้น ๆ ด้วยกระบวนการถ่ายทอดและผลิตซ้ำทางความทรงจำ ผ่านกิจกรรมการใช้งานบนพื้นที่ทางกายภาพ เกิดเป็นสัญลักษณ์ที่มีความหมายต่อย่าน การศึกษาอัตลักษณ์ถิ่นที่เมืองโคราชผ่าน

มุมมองกลุ่มชาติพันธุ์นี้จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถใช้ค้นหาอัตลักษณ์ถิ่นที่อยู่ในชุมชนหรือย่านผ่านประสบการณ์ ความทรงจำจากการรับรู้ และให้ความหมายของผู้คนที่ดำรงอยู่ในถิ่นที่ ซึ่งเป็นการทำความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระบบย่านระหว่างคนกับคน คนกับถิ่นที่ที่ถูกเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน รวมถึงเป็นการทำความเข้าใจความมีชีวิตตนบางอย่าง และความแตกต่างที่หลากหลายของผู้คนในสังคมวัฒนธรรม ทำให้เราเคารพในคุณค่าและศักดิ์ศรีของผู้คนในถิ่นที่เราเข้าไปเรียนรู้ สามารถนำมาพัฒนาพื้นที่จากความเข้าใจในย่านหรือเมืองอย่างแท้จริง

เชิงอรรถ

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ในหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ในหัวข้อการเปลี่ยนแปลงและคงอยู่ของอัตลักษณ์ถิ่นที่เมืองโคราชผ่านมุมมองกลุ่มชาติพันธุ์.

² Harold M. Proshansky, "The city and self-identity," *Environment and Behavior* 10, 2 (June 1978): 147-169.

³ ดูเพิ่มเติมใน Michael A. Wheeler, *Martin Heidegger*, accessed December 19, 2021, available from <https://plato.stanford.edu/archives/fall2020/entries/heidegger>

⁴ Christian Norberg-Schulz, *Genius Loci: Towards a phenomenology of architecture* (London: Academy Editions, 1980).

⁵ Edward Relph, *Place and placelessness* (London: Pion, 1976).

⁶ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน มาริสา หิรัญตียะกุล และ นพดล ตั้งสกุล, "การศึกษาอัตลักษณ์ถิ่นที่ในสิ่งแวดล้อมสรรค์," *JARS วารสารวิจัยและสาระสถาปัตยกรรม/การผังเมือง* 19, 1 (2022): 99-114.

⁷ Leila Scannell and Robert Gifford, "Defining place attachment: A tripartite organizing framework," *Journal of Environmental Psychology* 30, 1 (March 2010): 1-10.

⁸ จากการสำรวจของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยังคงดำรงอยู่ในปัจจุบัน พบชาวไทยเชื้อสายจีน ชาวไทย ชาวไทยซิกข์ และชาวไทยเชื้อสายมอญ ซึ่งในอดีตจากบันทึกทางประวัติศาสตร์และคำบอกเล่าตามการตั้งถิ่นฐานเดิม (Early Settlement) ปรากฏชาวไทย ชาวจีนโพ้นทะเลเลวามอญ ชาวลาว ชาวญวน ชาวเขมร และชาวซิกข์.

⁹ คนใน (Insider) ผู้เขียนหมายถึง คนที่มีการดำรงอยู่ในถิ่นแบบมีประสบการณ์ ความสัมพันธ์ และผูกพัน ซึ่งไม่ได้หมายความว่าเพียงการเป็นคนที่อยู่ในพื้นที่เท่านั้น แต่มีความหมายรวมไปถึงคนที่ดำรงตนอยู่ในสภาวะราวกับว่าถิ่นที่มีความหมายพิเศษ คุณเคยและผูกพันแนบแน่นอย่างลึกซึ้งต่อถิ่นที่

¹⁰ สัมภาษณ์ เหมือน ตั้งจอหอ, ชาวไทย, 10 เมษายน 2562.

¹⁰ ดูเพิ่มเติมใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, **ประมวลแผนที่: ประวัติศาสตร์-ภูมิศาสตร์-การเมือง กับลัทธิอาณานิคมในอาเซียน-อุษาคเนย์** (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2555), 73.

¹¹ คำว่า ถิ่น ที่ปรากฏในบทความนี้มีความหมายถึง พื้นที่ทางกายภาพ ตำแหน่งสถานที่ และคำว่า ถิ่นที่ นั้นมีความหมายถึง สภาพแวดล้อมที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างสถานที่กับมนุษย์ มนุษย์ให้ความสำคัญซึ่งต่อความผูกพันของผู้คนในถิ่นที่อาศัยอยู่.

¹² พิภู บุชภ, **พัฒนาการของกลุ่มทุนจีนในภาคอีสานตอนบนของประเทศไทย พ.ศ. 2474-2559** (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2560).

¹³ สัมภาษณ์ จิตรมณี ดีอุดมจันทร์, อาจารย์ประจำสาขาวิชาสถาปัตยกรรมภายใน คณะศิลปกรรมและออกแบบอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน, 10 ตุลาคม 2562.

¹⁴ ดูใน หอการค้าจังหวัดนครราชสีมา, **ย้อนรอย 100 ปีโคราชวนิช** (กรุงเทพฯ: พีวเจอร์ เพรส แอนด์ มีเดีย, 2542), 57.

¹⁵ สัมภาษณ์ เสาวคนธ์ เอื้ออุไรเลิศ, ชาวไทยเชื้อสายจีน, 7 ธันวาคม 2561.

¹⁶ สุริยา สมุทคุปต์, **รายงานการวิจัยเรื่องวิถีชีวิตของคนไทย: พิธีกรรม "ช่วงผีพ่อน" ของ "ลาวข้าเจ้า" จังหวัดนครราชสีมา** (นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, 2540).

¹⁷ สัมภาษณ์ ทนงค์ศักดิ์ หาญวงษ์, นักวิชาการอิสระผู้เชี่ยวชาญด้านโบราณคดี, 18 เมษายน 2562.

¹⁸ วิมล กิจวานิชขจร, "ข้อไข้ลาว อัตลักษณ์ไทยโคราช," *มติชนสุดสัปดาห์* (พฤษภาคม 2543): 12.

- ¹⁹ ชิวิน เปสตันยี, บัญชา นาคทอง และประสิทธิ์ โตโพธิ์กลาง, **สถาปัตยกรรมเรือนปั้นหยาและเรือนมะนิลาในเขตเมืองนครราชสีมา** (นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน, 2548), 36.
- ²⁰ สัมภาษณ์ แฉล้ม พิมพ์ปฏ, ชาวไทย, 30 ตุลาคม 2562.
- ²¹ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครราชสีมา วิทยาลัยครูนครราชสีมา, **หนังสืออ่านประกอบการเรียนวัฒนธรรมพื้นบ้าน จังหวัดนครราชสีมา สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3: ของดีโคราช** (นครราชสีมา: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครราชสีมา วิทยาลัยครูนครราชสีมา, 2525), 3.
- ²² สัมภาษณ์ กมลทิพย์ กลิการ์, ผู้เชี่ยวชาญพืชผักพันธุ์ไม้พื้นบ้านเมืองโคราช, 13 ธันวาคม 2562.
- ²³ นักรบ นาคสุวรรณ, “อัตลักษณ์ชาวไทยซิกซ์: การแสดงตัวตนในสังคม,” **วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี** 11, ฉบับพิเศษ (พฤษภาคม 2560): 378.
- ²⁴ สัมภาษณ์ กรบาจีนชิงห์ เศรษฐี, ชาวไทยซิกซ์, 28 มกราคม 2563.
- ²⁵ สัมภาษณ์ เรืองระวี นิรันดร์เดชาภัทร์, ชาวไทยซิกซ์, 15 กันยายน 2564.
- ²⁶ จากการจดบันทึกของ พ.ต. พระพิทักษ์โยธา ซึ่งมีเชื้อสายชาวมอญ กล่าวถึงการสันนิษฐานการตั้งถิ่นฐานของชาวมอญไว้ในบันทึกการส่งขารามัญ (มอญ) ขึ้นมาอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมาความว่า “มอญที่อยู่ในจังหวัดนครราชสีมา เป็นมอญที่อพยพมาครั้งพระยาแจ้ง (เจ้าพระยามหาโยธา ยศสูงสุดในระยะต่อมา) เข้ามาในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี มีพระศรีราชรามัญเป็นหัวหน้าครอบครัวมอญที่มาอยู่ที่นครราชสีมา เป็นรางวัลตอบแทนความดีความชอบให้แก่พระยานครราชสีมา (บุญคง) ในการทำศึกกับพม่าที่ล้อมเมืองพิษณุโลกในคราวศึกอะแซหวุ่นกี้ พระเจ้ากรุงธนบุรีจึงได้พระราชทานครัวมอญให้เป็นรางวัล เพราะในสมัยนี้มีครัวมอญเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารพอดี โดยมีพระยาแจ้งเป็นหัวหน้าครอบครัว”.
- ²⁷ สัมภาษณ์ ขจีรัตน์ เนนเลิศ, ชาวไทยเชื้อสายมอญ, 7 สิงหาคม 2564.

- ²⁸ พ.ต. พระพิทักษ์โยธา (พิทักษ์ อธินันท์), **บันทึกการส่งขารามัญ (มอญ) ขึ้นมาอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมา ในปี พ.ศ. 2318** (นครราชสีมา: ม.ป.ท., 2506).
- ²⁹ สัมภาษณ์ นิทรา สุวรรณ, ชาวไทยเชื้อสายมอญ, 1 ตุลาคม 2562.
- ³⁰ สัมภาษณ์ ขจีรัตน์ เนนเลิศ, ชาวไทยเชื้อสายมอญ, 7 สิงหาคม 2564.
- ³¹ สัมภาษณ์ นิทรา สุวรรณ, ชาวไทยเชื้อสายมอญ, 1 ตุลาคม 2562.
- ³² ดู Christian Norberg-Schulz, “Genius Loci: towards a phenomenology of architecture (1979),” in **Historic cities: Issues in urban conservation** (Los Angeles: The Getty Conservation Institute, 2019).

Bibliography

- Chalaem Phimpru. Thai. Interview, October 30, 2019.
- Charnvit Kasetsiri. **pramuān phænthī: prawattisat-phūmisat-kānmuāng kap latthi ‘ānānikhom nai ‘Āsian ‘usākhanē** [Collected maps: History-geography-politics and colonialism in Southeast Asia]. Bangkok: The Foundation for the Promotion of Social Sciences and Humanities Textbooks Project, 2555.
- Chitmanee Deedomjant. Lecturer in Interior Architecture, Faculty of Art and Industrial Design, Rajamangala University of Technology Isan. Interview, October 10, 2019.
- Chiwin Pestanyi, Bancha Nakthong and Prasit Tophoklang. **sathāpattayakam rūan panya læ rūan manila nai khēt muāng Nakhōṅ Rāṭhasīmā**

- [The architecture of hip roof and gable roof in Nakhon Ratchasima municipal]. Nakhon Ratchasima: Rajamangala University of Technology Isan, 2548.
- Kachirat Nenloet. Thai–Mon. Interview, August 1, 2019.
- Kamoltip Kasipar. Specialist in local vegetables and plants in Korat. Interview, December 13, 2019.
- Kurabachansing Setthi. Thai Sikhs. Interview, January 28, 2020.
- Marisa Hiranteeyakul and Nopadon Thungsakul. “kānsuksā ‘attalak thin thī nai singwæ̃tlõm san [The study of place identity in built environment].” **Journal of Architectural Planning Research and Studies (JARS)** 19, 1 (2022): 99-114.
- Michael A. Wheeler. **Martin Heidegger**. Accessed December 19, 2021. Available from <https://plato.stanford.edu/archives/fall2020/entries/heidegger>
- Muean Tangchoho. Thai. Interview, April 10, 2019.
- Nakhon Ratchasima Chamber of Commerce. **yō̃nrõi nungrõi pī khõratchawanit [The 100 years of Korat trader]**. Bangkok: Future Press and Media, 1999.
- Nakhon Ratchasima Provincial Cultural Center, Nakhon Ratchasima College of Teachers. **nangsū ‘ān prakō̃p kān rīan watthanatham phū̃nbān chāngwat Nakhō̃n Rā̃tchāsīmā samrap chan matthayom pī thī nung - sām: khõngdī Khõrāt [Korat’s signature]**. Nakhon Ratchasima: Nakhon Ratchasima Provincial Cultural Center, Nakhon Ratchasima College of Teachers, 1982.
- Nakrob Narksuwan. “‘attalak chāo Thai sik: kān sadæ̃ng tuā ton nai sangkhom [Thai sikh’s identity: Self-expression in society].” **Dusit Thani College Journal** 11, Special Issue (May 2017): 377-390.
- Nitthra Suwan. Thai–Mon. Interview, October 1, 2019.
- Norberg-Schulz, Christian. **Genius Loci: Towards a phenomenology of architecture**. London: Academy Editions, 1980.
- _____. “Genius Loci: Towards a phenomenology of architecture (1979).” In **Historic cities: Issues in urban conservation**. Los Angeles: The Getty Conservation Institute, 2019.
- Phra Phithak Yotha (Phithak Athinan), Major. **banthuk kān song chāo Rāman (Mō̃n) khun mā yu thī chāngwat Nakhō̃n Rā̃tchāsīmā nai pī Phō̃.Sō̃. sō̃ng phansāmrõisippæt [The notes on mon in Nakhon Ratchasima]**. Nakhon Ratchasima: n.p., 1963.
- Pipu Boosabok. **phatthanākān khõng klum thun Čhīn nai phāk ‘Isān tõn bon khõng prathēt Thai Phō̃.Sō̃. sō̃ng phansīrõichetsipsi-sō̃ngphanhārõi hāsipkāo [Development of Chinese capital in the upper Isan region of Thailand 1931-2016]**. Bangkok: The Thailand Research Fund, 2560.
- Proshansky, Harold M. “The city and self-identity.” **Environment and behavior** 10, 2 (June 1978): 147-169.

Relph, Edward. **Place and placelessness.**

London: Pion, 1976.

Rueangrawi Nirantechaphat. Thai Sikhs.

Interview, September 15, 2022.

Saowakhon Ueaurailoet. Chinese-Thai.

Interview, December 7, 2018.

Scannell, Leila and Robert Gifford. "Defining

place attachment: A tripartite

organizing framework." **Journal of**

Environmental Psychology 30, 1

(March 2010): 1-10.

Suriya Samutthakhot. **rāṅgān kānwichai rūāng**

withī khīt khoṅg Khon Thai:

phithīkam khuāng phī fōn khoṅg

Lāo khāoṅchao ṅhangwat Nakhoṅ

Rāṅchasīmā [Cultural constructs of

local knowledge: Ethnic Thai-Lao

spirit-medium cults in Khorat

villages]. Nakhon Ratchasima:

Suranaree University of Technology,

1997.

Thanongsak Hanwong. Former Technical Officer,

Fine Arts Department. Interview,

April 18, 2019.

Wimon kitwanitkhachon. "khoṅg bōṅ chai Lāo

‘attalak Thai Khoṅg [Khoi Bo Chai

Lao-Thai identity in Korat]." **Matichon**

Suk San [Matichon] (May 2000): 12.